Acc. No. 3278

ఆంధ్ర సంస్థానములు : సాహిత్యపోషణము

(సాహిత్య అకాడమీ బహుమతినందిన రచనము)

డా. తూమాటి దోణప్ప, ఎం.ఎ., పిఎచ్.డి.

మునగాల

ప్రవేశిక

కృష్ణామండలములోని నందిగామతాలూకాలోని యీ యెస్టేటు. బందరు—హైదరాబాదు రహదారిలో బందరునకు నూటయిరువది మైళ్ళ దూరమున మునగాల సంస్థాన మున్నది. ఇది నాఁటి బ్రిటీషుప్రాంతములో నెలకొనియుండినను, నిజామురాష్ట్రము నలుగడల దీనిని చుట్టియుండినది. విస్తీర్ణము 100 చ. మై. కాకతీయ చక్రవర్తులకు సామంతులుగా నుండిన యీ సంస్థానపాలకులు చాల ప్రాచీనులు*. ముకుందప్ప, సూరన్న, నరసన్న యనువారు వీరి పూర్వులలో కొందఱు. మునగాలపాలకురాలు కీసర లచ్చమ్మారావుగారు. పదునెనిమిదవ శతాబ్ది చివర ఉత్తరసర్కారులలోని ఆధిపత్యమునకు ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి కుంఫిణీలవారలకు జరిగిన యుద్ధములలో లచ్చమ్మారావుగారు ఇంగ్లీషుకుంఫిణీ వారికి చేదోడువాదోడుగా నుండినందున 1802 లో సన్నదులిచ్చినపుడు నాలుగున్నరవేల పేష్కషు మాత్రమే నిర్ణయించిరి. 1937 నాఁటి ఆదాయము 125 వేలు. 'జబ్దతుల్ అక్రాన్' అనునది యీ ఎస్టేటుదారుల కులక్రమాగత బిరుదము.

సంస్థాన చరిత్రము

మెకంజీకథనముమేరకు గుర్లపాటి అయ్యన్నదేశాయి వీరి పూర్వులలో నొకఁడు. క్రీ.శ. 1693 లో అయ్యన్నదేశాయి, అంతకు కొంతముందు ఆయన కుమారుఁడును మరణించుటవలన కోడలు సుభద్రమ్మకు సంస్థానము సంక్రమించినది. సంస్థాన వ్యవహారములను సరిచూచుట కామెకు శక్తి చాలనందున ఆమెసోదరుఁడగు కీసర ముకుందప్ప మునగాలపరగణాకు పాలకుఁడయి, మొగలుపాదుషా ఔరంగజేబునుండి సన్నదులను సంపాదించెను.

నరసన్న భార్యయును, ముకుందప్ప కోడలును నగు లచ్చాయమ్మ ఆ తరువాతి పాలకురాలు. ఈమె యుద్ధతంత్రములను, రాజ్యతంత్రములను పేరు పెంపులు బడసిన నారీమణి. ఈమెకుమారుఁడు వెంకటరామన్న.

వెంకటరామన్నగారి జ్యేష్ఠకుమారుఁడగు వెంకటనరసింహారావు 1802లో ఇంగ్లీషుకుంఫిణీవారినుండి సన్నద్-ఇ-మిల్కియత్ ఇస్తిమిరార్ స్వీకరించిరి.

* A. Vadivelu, The Aristocracy of Southern India, Vol. II, p. 301.

వీరి యనంతరము వీరి కుమారులు కోదండరామయ్యగారు రాజ్యమునకు వచ్చి, 1814 లో అకాలమరణముపాలయిరి. వీరి కుమారులు వేంకటనరసింహారావు పసివారగుటచే 1814—1818 మధ్య సంస్థానము కోర్ట్ ఆఫ్ వార్డ్స్ వశమున నుండినది. యుక్తవయస్సు వచ్చిన తరువాత వేంకటనరసింహారావు 1818 లో జమీపాలనమును స్వీకరించి పదునెనిమిదేండ్లు పాలించి 1836 లో పరమ పదించిరి. వీరికి సంతతిలేనందున దత్తపుత్రుని స్వీకరించియుండిరి. దత్తపుత్రు లగు కోదండరామయ్య మైనరగుటచే సంస్థానము మరల పదునాలుగేండ్లపాటు కోర్ట్ ఆఫ్ వార్డ్స్ పరమున నుండినది. కోదండరామయ్యగారు 1850 లో జమీకి వచ్చిరి. ఈయన 1854 లో మరణించిరి. ఈయనభార్య రుక్కమ్మ. ఈమె జమీని పదునాలుగు సంవత్సరములు పాలించి 1868 లో గతించిరి.

ఈమెపుత్రిక లచ్చమ్మారావు. 1873 లో జమీందారిణియై, ఈమె నిజాము రాష్ట్రములో ప్రముఖులగు దేశముఖు నాయని వెంకటరామయ్యగారిని వివాహ మాడిరి. లచ్చమ్మారావుగారి ఎస్టేటు మేనేజరుగా కొమర్రాజు వెంకటప్పయ్య గారుండిరి. ఈమెభర్త వెంకటరామయ్యగారు పిన్నవయసుననే మరణించిరి. ఈమె ఇరువదినాలుగేండ్లు జమీని పాలించి 1892 లో మరణించిరి. ఈమె యనంతరము దత్తపుత్రుఁడు శ్రీ నాయని వెంకటరంగారావు బహద్దరువారు పదమూఁడేండ్ల వయస్సువారు. వీరు 1879 లో జన్మించిరి. 1883 లో దత్త స్వీకారార్హులైరి. 1892 నుండి సంస్థానము కోర్ట్ ఆఫ్ వార్డ్స్ స్వాధీనమైనది.

లచ్చమ్మారావుగారి మరణానంతరము లచ్చమ్మారావుగారి దత్తత చెల్లదని ఈమెతండ్రి కోదండరామయ్యగారి వారసులగు కీసరవారు వ్యాజ్యము తెచ్చిరి. ఈ వ్యాజ్యము చిరకాలము నడచి చివరకు దత్తపుత్రున కనుకూలముగా మాఱినది. 1900 లో వెంకటరంగారావు బహద్దరువారు ఎస్టేటు ఆధిపత్యమునకు వచ్చిరి. వీరి దివానులు సుప్రసిద్ధాంధ్రపరిశోధకులు కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణ రావు పంతులుగారు (1877—1923). రాజాగారి తనయులు రామకృష్ణారెడ్డి, గోపాలకృష్ణారెడ్డి అనువారు ఉన్నతవిద్యాపట్టభద్రులు. వీరి రెండవపుత్రికయగు రాణి సరళాదేవిగారు వనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరులు రాజా కృష్ణదేవరాయలవారి పట్టమహిషి. సరళాదేవిగారి కుమారులు రాజా రామేశ్వరరావు బహద్దరుగారు. వీరు పార్లమెంటు సభ్యులు. మునగాలరాజాగారి మొదటి అల్లుఁడు రాజగోపాల రెడ్డి; మూఁడవ అల్లుఁడు ఎస్.ఎమ్. రెడ్డి. ఇరువురును సీమచదువులు చదివి బారిస్టరుపట్టమును పొందినవారు. 1958 లో రాజాగారు స్వర్గస్థులయిరి. అంతకు ముందే ఎస్టేటును అంతరించియుండినది.

సాహిత్యపోషణము

1873—1892 మధ్య మునగాలసంస్థానమును పాలించిన శ్రీ రాజా నాయని

లచ్చమ్మారావుగారు మంచి సాహిత్యాభిరుచి కలవారు. వీరి ఎస్టేటుమేనేజరు కొమఱ్ఱాజు వెంకటప్పయ్యగారు. వేంకటప్ప కేసరినృపాలశేఖరుని మంత్రియని సేతుమాహాత్మ్యము పేర్కొనినది. లచ్చమ్మారావుగారి భర్త వెంకటరామయ్య గారు మరణించువరకు వెంకటప్పయ్యగారు మేనేజరుగా నుండిరి. ఆయన ఆ పిమ్మట కుటుంబముతో స్వగ్రామమగు పెనుగంచిప్రోలునకు వచ్చి కొలఁది కాలములో మరణించిరి. వెంకటప్పయ్యగారిభార్య గంగమ్మ. ఆమె తన సంతాన మగు అచ్చమాంబను, లక్ష్మణరాయలను దీసికొని తన సోదరుఁడైన భండారు మాధవరావుగారియొద్దకు నాగపురమునకుఁ బోయినది. మాధవరావుగారు నాగ పురమునందు పబ్లిక్ వర్క్సుశాఖలో ఇంజినీరు. ఈయన స్వగ్రామము నందిగామ తాలూకాలోని కంచెలగ్రామము. కొలఁదికాలములో భార్య నిస్సంతుగా మర ణింపఁగా మాధవరావుగారు మేనఁగోడలైన అచ్చమాంబను పెండ్లాడిరి. అబలా సచ్చరిత్రరత్నమాలారచయిత్రిగా భండారు అచ్చమాంబసృషి జగమెఱిఁగిన మాట. లక్ష్మణరావుగారు తన మేనమామయును, బావగారునునైన మాధవరావు గారి పర్యవేక్షణమున విద్య నభ్యసించిరి. 1900 లో నాయని వెంకటరంగారావు గారు మునగాలసంస్థానాధిపత్యమునకు వచ్చిన పిమ్మట చిన్ననాఁటి నెచ్చెలియగు లక్ష్మణరావుగారిని పిలిపించి దివానుగా నియమించిరి. 1923 దాఁక లక్ష్మణరావు గారు దివానుగానుండి పరమపదించిరి. అనఁగా ఇంచుమించు ఏఁబదియేండ్లు కొమఱ్ఱాజువారి కుటుంబమునకును, మునగాల సంస్థానమునకును సంబంధ ముంటినది.

వరదరాజ నందికేశ్వరకవి

ఈ కవి కొమఱ్ఱాజు వెంకటప్పయ్యగారి ప్రేరణముచే 'శివతత్త్వ సుధానిధి' అను మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధమును సంధానించిరి. కవి కౌశిక గోత్రజుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, జ్ఞానానందదేశికేంద్రుల శిష్యుఁడు. ఇది స్కాందమునుండి ఆంధ్రీకరింపఁబడినది. ఈ నందికేశ్వరశాస్త్రియే రచించిన 'సేతుమాహాత్మ్యము' అను కృతికిఁగూడ వెంకటప్పయ్యగారు కృతిప్రేరకులు. శివతత్త్వసుధానిధి మునగాల జమీందారీలోని ముఖ్యస్థానమగు నడిగూడెము— ఈ కావ్యమున నిది 'నిడుగుడుముల' యని ప్రయుక్తము—లో వెలసిన సారంగేశ్వరస్వామి కంకితము. రెండవదియగు సేతుమాహాత్మ్యము లేక సేతు ఖండము కృష్ణామండలమునందలి పెనుగంచిప్రోలులో వెలసిన శంభులింగేశ్వర స్వామికిఁ గృతి. సేతుమాహాత్మ్యము అయిదాశ్వాసముల ప్రబంధము. స్కాంద పురాణాంతర్గత సేతుఖండమున కాంధ్రీకరణము; రామేశ్వరక్షేత్రమాహాత్మ్య ప్రతిపాదకము. ఇది అముద్రితము. ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారపు సంఖ్య ఆర్. 676 (కాకితపు వ్రాతప్రతి). శివతత్త్వసుధానిధి 1874 లో ముద్రితము. ఇవిరెండును

'ఆంధ్రశైవవాఙ్మయము'నకు సంబంధించిన ప్రశస్తకృతులు[1].

కొమఱ్ఱాజు రామలింగకవి

వెంకటప్పయ్యగారి పినతండ్రియగు రామేశ్వరుఁడు లేక రామలింగకవి వీరభద్ర శ్రీ గిరిమల్లేశ్వర శతకములకుఁ గర్త. 'రామలింగార్చకపోష సద్రాజ భూష శరణు శ్రీ గిరిమల్లేశ శాంకరీశ' యను మకుటముగల శ్రీ గిరిమల్లేశ శతకము సీసపద్యమయము. స్వమతభూషణము, పరమతదూషణము వెల్లివిరిసిన రచన మిది. 'వీరభద్ర కారుణ్యనిధీ' యను మకుటముఁగల నూఱుకందములతో నొప్పినది వీరభద్రశతకము. కొల్చులూరిలో వెలసిన వీరభద్రస్వామిపేర నిది ప్రవర్తితము.

కొమఱ్ఱాజు వెంకటశివుఁడు

వెంకటప్పయ్యగారి అగ్రజుఁడగు వెంకటశివుఁడుగారు రేపాల రాజలింగ శతకకర్త. మునగాలకు రెండుపరువుల దూరమునఁ గల రేపాలగ్రామములో వెలసిన రామలింగస్వామియే శతకమునందలి రాజలింగము. ఈ శతకమున నూటయిరువదేడు సీసపద్యములు 'భావభవభంగ గౌరీ హృత్పద్మభృంగ రాజిత శుభాంగ రేపాలరాజలింగ' యను మకుటముతో నున్నవి. శివపారమ్యమును ప్రతిపాదించు శతక మిది. వెంకటప్పయ్య, వెంకటశివుఁడు అను రెండు నామములును ఒకేవ్యక్తికి చెందినవని కొందఱు భ్రమపడుటవలన వెంకటప్పయ్య రేపాల రాజలింగ శతకకర్తయని వ్రాయుట జరిగినది[2]. కాని పూర్వోక్తములైన సేతుమాహాత్మ్య శివతత్త్వ సుధానిధి కావ్యములందలి కృత్యవతారికలలో ప్రపంచితమైన కొమఱ్ఱాజువారి వంశావళిని పరికించినచో ఇది కేవలము భ్రాంతి యనియు, ప్రమాదమనియు నిర్ధారితమగుచున్నది. రేపాలరాజ లింగశతకకర్త వెంకటశివుఁడనుటయు స్థితిస్థాపకాంశము. చూడుఁడు :

'ఘనిఁ గొమఱ్ఱాజు వేంకటశివుఁడనంగ
వెలసి రచియించితిని బ్రోవవలయు దయను
భావభవభంగ గౌరిహృత్పద్మభృంగ
రాజితశుభాంగ రేపాలరాజలింగ'

వెంకటప్పయ్యగారి తండ్రియగు లక్ష్మణరాయల (లక్ష్మీశలింగమున)కు మొదటిభార్య సంగమాంబవలన వేంకటశివుఁడు, వెంకటప్పయ్య అను నిద్దఱు పుత్రులును, మహాలక్ష్మియను ద్వితీయ కళత్రమువలన సంగమేశ్వరుఁడను

1 నిడుదవోలు వేంకటరావు, ప్రబంధావతారికలు — కొమఱ్ఱాజువారి వంశావళి. ఆంధ్రప్రదేశ్, 1961, ఫిబ్రవరి, పుటలు 7–13.

2 శతకకవుల చరిత్రము, పుటలు 581, 691, 692 ; శేషాద్రిరమణకవులు, పీఠిక, భక్తిరస శతకసంపుటము 2, పు. 29.

నౌకతనయుఁడును ఉన్నట్లు సేతుమాహాత్మ్య కావ్యము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. కొమఱ్ఱాజువారు శైవులైన ఆఱువేలనియోగులు. భారద్వాజసగోత్రులు. ఉద్భటారాధ్య శేఖరుఁడగు వీరభద్రగురుశిష్యులు. శివతత్త్వసుధానిధిలో —

'ఆ రాజమౌళి పూర్ణకృ
పారసమున సకలరాజ్యభరవహనత చే
కూరఁ గొమఱ్ఱాజు కులో
ద్ధారకుఁడగు వేంకటప్పధార్మికుఁడలరున్'

అని వెంకటప్పయ్య ప్రశంసింపఁ బడినాఁడు. వెంకటప్పయ్యగారి పితామహులును, లక్ష్మీశలింగము కన్నతండ్రియునునగు నాగేశుఁడు అమరావతి ప్రభువు వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయని మంత్రి. నాగేశునకు చొక్కమాంబ వలన వెంకటప్ప, అక్షయలింగము, బసవన, లక్ష్మణరాయలు, రామేశ్వరుఁడు అని అయిదుగురు పుత్రులు. వీరిలో నాల్గవ వాఁడగు లక్ష్మణరాయలు నాగేశుని అగ్రజుఁడగు రాజేశ్వరామాత్యునకుదత్తుఁడు.

కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు

లక్ష్మణరావుగారు (1877—1923) జగమెఱిఁగిన పరిశోధక పండితులు. విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి నిర్వాహకులు. మొట్టమొదట మునగాలరాజాగారి కాంతరంగిక కార్యదర్శి. పిమ్మట ఆమరణము మునగాలజమీందారీ దివాను. రాజాగారికిని రావుగారికిని విడఁదీయరాని మైత్రియుండినది. రాజావారు సరసులు; సహృదయులు. చక్కని సంస్కారము, సరససాహిత్యాభిలాషగల విద్యావంతులు. దివానుగా లక్ష్మణరావుగారు మునగాల పరగణాకు చేసిన సేవ విస్మరింపరానిది. వీరి బహుముఖ సేవ లీ చిన్న సంస్థానమునకు పరిమితముకాకుండ విశాలాంధ్రమునకంతటికిని ఉపకరించుతీరున రావుగారికి విశేషావకాశములను ఒడఁగూర్చిన మునగాల రాజాగారు నిజముగా నభినందనీయులు. ఉత్తమపరిశోధకులుగా, ప్రప్రథమ ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వ సంపాదకులుగా, విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలివంటి ఉత్తమ గ్రంథప్రచురణ సంస్థానిర్వాహకులుగా లక్ష్మణరావుగారు సాధించినఫలము శ్లాఘాపాత్రము.

'తనువు రుజావృతంబయిన, దార్ఢ్యము తప్పుచునున్న, భాషపైఁ
గనికరముంచి తీవ్రకృషి కర్షకురీతినొనర్చి తత్ఫలం
బనిశము నాంధ్రలోకమునకై వినియోగమొనర్చియుంట నీ
జననము సార్థకంబయి ప్రొసంగెను లక్ష్మణరాయధీమణీ'*

యని సత్కవిలోకప్రశస్తినిగాంచిన లక్ష్మణరావుగారు ధన్యులలో ధన్యులు.

* శేషాద్రిరమణకవులు.

రాజా నాయని వెంకటరంగారావుబహద్దరు

మునగాల జమీందారు శ్రీ రాజా నాయని వెంకటరంగారావుబహద్దరువారు (1879—1958) బందరు నోబుల్ కళాశాలలోను, మద్రాసులోను చదివిరి. దేశభాషాభిమానులు. ఉత్తమ సంస్కారము కలవారు. ఆదిపూడి సోమనాథరావు (1867—1941) గారి శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర ప్రబంధమును కృతినంది కర్తను బహూరీతుల సమ్మానించిరి. బందరులోని సరస్వతీ గ్రంథమాలిక, కాకినాడలోని ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల, మద్రాసులోని ఆర్యభారతీగ్రంథమాలిక, రాజమహేంద్రవరములోని ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలి మొదలగు సంస్థలకు రాజాగారు రాజపోషకులు. విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి స్థాపకులు. ఈ మండలి పక్షమున ప్రచురితములైన గ్రంథములు నాఁటికి నేఁటికి ఆంధ్ర పరిశోధకప్రపంచమున కాదర్శమూర్తులు.

గుంటూరులోని శ్రీ శారదానికేతనము పాలకవర్గమునకు రాజాగా రధ్యక్షులు*. ఈ నికేతనమునకుగాను గుంటూరు బ్రాడీపేట పరిసరములలో పదివేల చదరపు గజముల పరిమితియును, 80 వేల రూ.ల విలువయును గల నివేశనస్థలమును రాజాగారు దానమిచ్చిరి. హైదరాబాదునందలి శ్రీ కృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయము పోషకులలో మునగాల రాజాగారు మొదటివారు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తులో శ్రీ కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారి స్మృత్యర్థము రాజాగారొకనిధిని ఏర్పాటుచేసిరి. బందరు జాతీయకళాశాలకు రూ. 8 వేలు విరాళముగా నిచ్చిరి. రాజాగారు గెలెటి యను పాశ్చాత్యభాషాపరిశీలకుఁడు వ్యావహారికాంధ్ర నిఘంటువును ప్రకటించుటలో ముఖ్యపోషకులుగా నుండిరి. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు శ్రీ రాజాగారికి కళాప్రపూర్ణ బిరుదమిచ్చి గౌరవించిరి.

* దేశభక్త కొండ వెంకటప్పయ్య స్వీయచరిత్రము, ద్వితీయభాగము, ఆంధ్రరాష్ట్ర హిందీ ప్రచారసంఘము, విజయవాడ, 1955, పుటలు 125, 126.

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచి

1. శ్రీరాం వీరబ్రహ్మకవి, నానారాజన్యచరిత్రము, పుటలు 83—92.
2. అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు, నా జీవితకథ — నవ్యాంధ్రము.
3. తెలుగువిజ్ఞానసర్వస్వము, సంపుటము 3.
4. వంగూరి సుబ్బారావు, శతకకవులచరిత్రము, పుటలు 581, 691, 692.
5. భక్తిరసశతక సంపుటము 2, వావిళ్ళ, చెన్నపురి.
6. A. Vadivelu, The Aristocracy of Southern India, Vol. II, 1903, pp. 300 – 306.
7. Report of the Madras Estates Land Act Committee, Part II, Madras. 1938.